

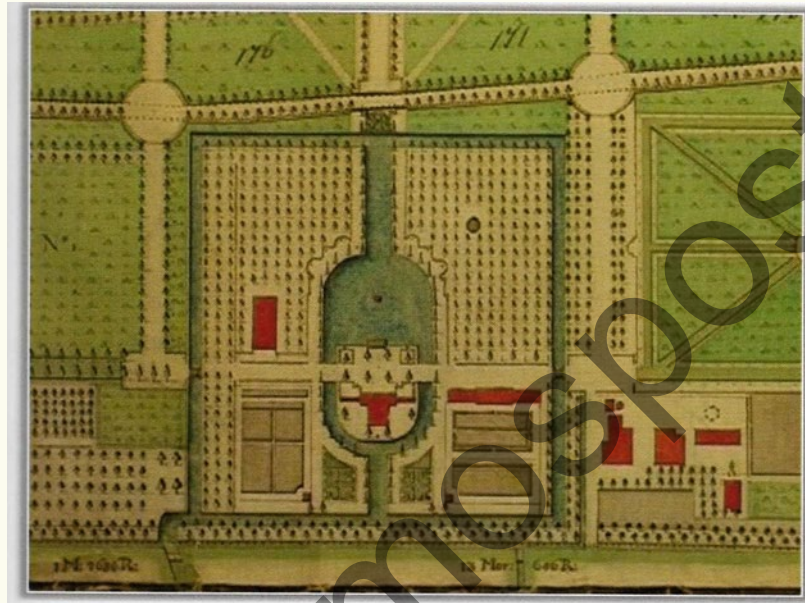
Het landgoed Nijenburg en haar boomgaard

In een oud parkbos tussen Heiloo en Alkmaar spiegelt zich tussen hoge beuken een statig wit landhuis in een grote vijver. Het huis is het hoofgebouw van een grote buitenplaats, waarin ook een nog tamelijk jonge boomgaard met een leifruitmuur te vinden zijn. De buitenplaats Nijenburg vormt samen met het Heilooërbos een groene buffer tussen de nieuwbouw van Heiloo en Alkmaar. Het gebied is niet ontkomen aan de aantastingen door de vooruitgang: een spoorlijn en een rijksweg doorsnijden de oorspronkelijke landschappelijke structuur. Desondanks is Nijenburg één van de best bewaarde buitenplaatsen in de provincie Noord-Holland.

Geschiedenis

Het Heilooërbos en het Landgoed Nijenburg liggen op een ongeveer twee meter hoge oude strandwal die dateert van voor de bronstijd. Op de vooral na de middeleeuwen afgegraven oude duinen van deze strandwal zijn landerijen en bebossingen en de laatste eeuwen veel bebouwing. De historie van het landgoed Nijenburg begint bij de Alkmaarse burgemeester Gerard van Egmond van de Nijenburg (1576-1636). Hij was telg van een bastaardtak van de graven van Egmond en liet aan het begin van de 17de eeuw nabij Heiloo een buitenhuis bouwen, dat bij zijn overlijden in 1636 werd aangeduid als 'grote woning', die op het terrein stond van de huidige Nijenburg. Het huis had het karakter van een eenvoudig buitenhuis, zoals die in Holland vanaf het eind van de 17de eeuw aan de voet van de duinen gesticht werden door gefortuneerde families uit de steden.

De benaming Nijenburg is afkomstig van het kasteel Nieuwborg nabij Alkmaar. Dit was een voormalige dwangburcht van de graven van Holland, die de voorouders van Gerard van Egmond van de Nijenburg in eigendom wisten te verwer-

Nijenburg in 1761.

ven. De burcht was ten tijde van de bouw van de 'grote woning' reeds tot ruïne vervallen, maar het bezit van zo'n kasteelruïne was een statussymbool omdat de glorie van de plek afstraalde op de eigenaren. Jan van Egmond veranderde daarom in 1705 zijn naam in Jan van Egmond van de Nijenburg (1618-1712). De eenvoudige zeventiende-eeuwse buitenplaats Nijenburg bleek al gauw te klein en te bescheiden voor een respectabele familie. Het was weliswaar een tweede huis maar de representatieve kwaliteit kon moeilijk in overeenstemming worden gebracht met de onlangs verkregen maatschappelijke status. Aangenomen wordt daarom dat in het jaar 1705 door de inmiddels hoogbejaarde Jan opdracht is gegeven voor de bouw van het huidige landhuis, waarbij de 'grote woning' van Gerard van Egmond werd vervangen door een buitenplaats in de trant van het Hollands Classicisme, met gebruikmaking van de resten van het oudere gebouw op deze plek.

Het hoofgebouw is van een statige monumentale eenvoud en bestaat uit twee delen, een breed ondiep

voorhuis en een vierkant achterhuis. Het telt twee bouwlagen, de voorbeuk met een schilddak en de achterbouw met een omlopend schilddak. Doordat het voorhuis breder is dan de achterbouw ontstaat een T-vormige plattegrond. In het verlengde van het voorhuis zijn dienstgebouwtjes (bakhuis en washok) geplaatst. Rond 1830 werd het hoofdhuis aangepast aan de smaak van de tijd door de voorgevel te voorzien van nieuwe, veel hogere vensters en door het metselwerk wit te pleisteren. De nieuwe gepleisterde voorgevel gaf het huis het uiterlijk van een toen modern geacht landhuis. Het vervangen van de oude schuifvensters met kleine ruiten door ramen met een groter glasoppervlak zorgde voor een betere lichtinval, wat de bewoonbaarheid van het huis ten goede kwam. Het huis zelf was oorspronkelijk een buitenhuis en werd na 1831 permanent bewoond.

In tegenstelling tot het hoofdhuis heeft het monumentale koetshuis zijn vroeg 18de-eeuwse uiterlijk behouden. Het is een streng symmetrisch gebouw, met een sober ge-

Landhuis met vijver april 2013. Foto Marcel Mak.

decoreerde middenpartij en een architectuur geleed met blindnissen. Nijenburg en de bijbehorende landerijen zijn sinds het midden van de 16de eeuw eigendom geweest van de familie van Egmond van de Nijenburg en gingen via vererving over naar de familie van Foreest. Jaren van achteruitgang en financiële noodzaak deden de familie aan het begin van de vorige eeuw besluiten delen van het land te gaan verkopen, ook al was de familie er alles aan gelegen om Nijenburg in bezit te houden en ook al rustte op de schouders van de oudste zoon de beklemmende plicht om het landgoed te behoeden voor verkoop of versnippering. Een belangrijke maatregel om verkaveling van het landgoed Nijenburg te voorkomen kwam van Pieter van Foreest (1845 - 1922). Hij nam het initiatief tot de oprichting van de NV maatschappij Nyenburgh tot exploitatie van onroerende goederen te Heiloo' en slaagde erin om het familiebezit grotendeels te sparen.

Door de gunstige ligging en de ontwikkeling van het vervoer was het dorp Heiloo een aantrekkelijke vestigingsplaats geworden voor forensen. Een deel van het bos werd door de gemeente Heiloo bestemd voor de aanleg van een villapark.

Niet alleen bij de familie gaf dit aanleiding tot spanningen, ook bij de gemeenteraad van Heiloo maakte dit emoties los met als gevolg dat in 1924 een commissie opgericht werd ter bescherming van het bos. In 1928 werden grote delen van het landgoed door de NV verkocht aan de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten.

Restauratie in de 20ste eeuw

Samenwerking tussen gemeente en provincie heeft dit mogelijk gemaakt. Het feit dat verschillende overheidsinstanties in Nederland de handen ineen sloegen ten be-

hoeve van natuurbehoud kan in het begin van de 20ste eeuw als een uitzondering beschouwd worden. Na de overdracht van het bos aan Natuurmonumenten bleef de woonbestemming ongewijzigd, de familie van Foreest kon het huis blijven bewonen. Na meer dan drie eeuwen werd het particulier bezit beëindigd toen in 1966 ook de rest van het landgoed om het huis overging naar Natuurmonumenten. Het huis bleef tot 2007 bewoond door de familie van Foreest.

In 1972 had de afronding van de aankoop plaats toen ook de vier aangrenzende boerderijen met land aan Natuurmonumenten werden toegevoegd. Recent is door Natuurmonumenten ook de historische aanleg van parkbos en tuinen hersteld. In september 2004 zijn het huis en het koetshuis door Natuurmonumenten in erfpacht gegeven aan de Vereniging Hendrick de Keyser op voorwaarde dat deze de gebouwen zou restaureren. Begonnen is met het herstel van het koetshuis (2005-2007) en de restauratie van de Blauwe Kamer (2007-2008) en tussen 2010-2011 is het hoofdhuis gerestaureerd. In het hoofdhuis zijn twee appartementen ingericht die als woning worden verhuurd, evenals het naastgelegen Koetshuis.

Bos en park

Nijenburg was een groot landgoed met tuinen, bossen en landerijen met boerderijen, gelegen op een strandwal tussen Alkmaar en Hei-

Boomgaard met tuinmuur.

loo, destijds een belangrijk jachtgebied. Oorspronkelijk was het landgoed met bossen 250 hectare groot. Er waren ook een appelboomgaard, een perenboomgaard, tuinbouwgronden en een paar pachtboerderijen voor de veeteelt. Tijdens de tweede wereldoorlog is het bos drastisch uitgedund door kap ten behoeve van bakkerijen, centrale keukens en ziekenhuizen. Een deel van de bossen is in de twintigerjaren van de vorige eeuw opgeofferd aan villabouw. De bebossing bestaat desondanks nog uit veel oud opgaand loofhout, doorsneden door beukenlanen en slingerende wandelpaden met hier en daar een open ruimte. De aanleg met zijn kilometerslange hoofdas, formeel lanenstelsel, sterrenbos en waterpartijen vormt nog steeds een imposant geheel.

In de aaneengesloten bebossing zijn drie delen te onderscheiden. Tussen de Kennemerstraatweg en de spoorbaan liggen ongeveer 300 jaar oude bossen, die als Heilooërbos worden aangeduid en nu nog 71 ha groot zijn. Aan de oostkant daarvan ligt een parkgedeelte met het huis Nijenburg en aan de westkant over de spoorbaan ligt het zogenaamde Overbos, een geheel verwilderd bos. Al in de middeleeuwen was hier een dicht bebost gebied, maar in 1573 werd het oude bos gekapt tijdens het beleg van Alkmaar. Tijdens het beheer van Nijenburg door Cornelis van Foreest (een van de erfgenamen die vanaf 1742 bewindvoerder werd) vonden grote bebossingen plaats, ongeveer 200 hectare. De bebossing werd vooral gebruikt voor de houtproductie, die vooral eikenhakhout betrof, en de jacht.

In de 18e eeuw werd het bosgebied omgevormd tot een grote buitenplaats, omgeven door een parkaanleg met zichtassen. Een overblijfsel van de strakke Franse barokke aanleg is de rechthoekige vijver voor het huis. Toen zijn ook de grachten gegraven waarbij de grond uit de vijver en grachten voor de zogenaamde 'kattenberg' werd gebruikt (1759-1767). Op deze kunstmatige heuvel staat een oude linde.

Aan het einde van de 18de eeuw maakte de oorspronkelijke barokke tuinaanleg plaats voor een park in Engelse landschapsstijl en ontstond de romantische uitstraling van een 'buitenplaats in het groen'. Aan de noordzijde is nog de aanleg te herkennen in de barokke Franse stijl zoals die in de 18de eeuw gebruikelijk was: met rechte lijnen, in dit geval lanen die een kruis vormen, zodat een 'sterrenbos' ontstaat. Opvallend is dat de kruisende lanen alle vier met een andere boomsoort zijn beplant: beuken, eiken, linden en essen.

Om het huis zijn ook enkele parkachtige tuindelen te herkennen in de romantische Engelse stijl met slingerende paadjes en verrassende doorkijkjes. Vooral aan de zuidkant van het landhuis heeft het parkgedeelte dit karakter, daar zijn de lanen niet recht, maar kronkelig, zodat een romantisch-geheimzinnig gebiedje ontstaat. Deze quasi-natuurlijke manier om een park in te richten heet de Engelse landschapsstijl. Daarom wordt dit parkgedeelte ook aangeduid als het 'Engelse werk'. Het is een in landschapsstijl vormgegeven bos met bloementuin, kippenrennen en tuinpriëlen. De verschillende lanen zijn hier steeds met een andere soort bomen beplant. Naast de bomensoorten die men elders op het landgoed aantreft staat hier een groepje van drie moerascypressen. Nu is er nog het natuurtheater te vinden, de Comédie, en een batterij, het enige Nederlandse voorbeeld van een zogenaamde battle-garden. Hier kon men met ware loopgraven een complete veldslag nabootsen. Helemaal is dit door Natuurmonumenten gesloopt en resteert alleen nog een diepe kuil.

Vanuit het landhuis gezien heeft het Heilooërbos een lange, kaarsrechte zichtlijn in westelijke richting, de zogenaamde 'Ronde-O-laan'. Het is een brede en bijna een kilometer lange grasbaan, aan beide kanten beplant met dubbele rijen eeuwenoude beuken, die iets verhoogd staan ten opzichte van de grasbaan. Deze laan zou een restant zijn van de Franse parkaanleg en eindigt in een ronde ruimte waar vroeger verschillende lanen bijeenkwamen. Deze ruimte heeft de naam 'Ronde O', een verbastering van 'rondeau', een ronde ruimte gemarkeerd met piketpaaltjes. Bij de aanvang van de zomer op 21 juni verlicht de ondergaande zon de gehele Westlaan en de centraal in het huis gelegen hal. Loodrecht op de Westlaan staat een tweede zichtlaan. Deze bood ooit vanuit het landhuis een onbelemmerd zicht op de Waagtoren te Alkmaar.

**Zwarte moerbei,
12 februari 2015.
Foto Marcel Mak.**

Boomgaard

Ter weerszijden van de oosthoek en zuidhoek van de gracht liggen schuin achter het huis de beide deels nog ommuurde terreinen van de moestuinen en de boomgaard. De noordtuin is nu als kleine wei in gebruik, de zuidtuin kreeg in de jaren zestig van de vorige eeuw een aanplant met fruitbomen.

Boomgaarden dienden vroeger voor eigen gebruik. In de boomgaarden staan 76 bomen van 43 verschillende rassen: appel, peer, kers, pruim en moerbei. Van deze 43 fruitras-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
K	Leeg	Sterappel	Rietpeer	Leeg	Leeg	Saint Rémy	Zoete Bredero	N.H. Suikerpeer	Zoete Bredero	K	
J	Rode van Boskoop	Rode van Boskoop	Notaris appel	Notaris appel	Zoete Aagt	Gloster	Leeg	Rode van Boskoop	Leeg	J	
I	Bijenhof Bijenburg	Lemoen	Lemoen	Zoete Ermgaard	Schager Roode (tulp)	Holsteiner Cox	Zoete Bredero	Leeg	Beurré Hardy	I	
H	Jonagold	Karmijn de Sonnevile	Sterappel	Lombarts de Calville	Lombarts de Calville	Yellow Transparante	Jonagold	Williams Pitmaster	Leeg	H	
G	Rietpeer	Schone van Boskoop	Schone van Boskoop	Schone van Boskoop	Schone van Boskoop	Schone van Boskoop	Elstar	Cox d'Orange Pippin	Leeg	G	
F	Beurre d'Amanlis	James Grieve	James Grieve	James Grieve	Schone van Boskoop	Cox d'Orange Pippin	Leeg	Leeg	Leeg	F	
E	Rietpeer	Leeg	Leeg	Rode van Boskoop	Rode van Boskoop	Rode van Boskoop	Zoete Orange	Zoete Orange	Leeg	E	
D	Zwarte Moerbei	Kers	Benoni	Zoete Kandij	Zoete Kandij	Schone van Boskoop	Conference	Legiponte	Leeg	D	
C				Koningin Emma	Glorie van Holland	Glorie van Holland	Dubbele Boerenwitte	Triomphe de Vienne	Clapp's Favorite	C	
B				Leeg	Reine Victoria	Juttepeer	Opal Pruim	Huiskwets Pruim	Leeg	B	
A			Gieser Wildeman	Gieser Wildeman	Kleipeer	Kleipeer	Zoete Bredero	Zoete Bredero	Winter Rietpeer	Blauwe pruim	A
	1	2	3	4	5	6	7	8	9		

sen zijn 23 appelrassen (44 bomen) en 14 perenrassen (25 bomen). Hier zitten een aantal bijzondere, oude rassen bij zoals Glorie van Holland, Koningin Emma, Schager Roode en Rietpeer.

Langs de westelijke muur van de boomgaard, is Brede Stekelvaren te vinden.

De boomgaard wordt onderhouden door een team van ongeveer 15 vrijwilligers onder leiding van twee boswachters van de Vereniging Natuurmonumenten. De jaarlijkse fruitopbrengst wordt grotendeels geschonken aan de voedselbank Alkmaar.

Op de plattegrond is te zien dat er nog ruimte is voor enkele fruitbomen. Gedacht zou kunnen worden aan een aanvulling met typisch Noord-Hollandse rassen, zoals de appels Calville van Scorel, Dekkers Glorie, Enkhuizer Aagt, Schellinkhouer en de peren Noordhollandse Suikerpeer, Tesselaar en de Velser kers.

In de boomgaard bloeien in het voorjaar oude stinzenplanten, vooral de Stengelloze Sleutelbloem en

de Gulden Boterbloem. In de tuinen voor het huis aan weerszijden van de vijver staan onder andere: Bosanemoon, Zomerklokje en Hondstand (*Erythronium* var. Pagoda). In het Engelse Werk, ten zuiden van de boomgaard, is Brede Stekelvaren te vinden.

De boomgaard wordt onderhouden door een team van ongeveer 15 vrijwilligers onder leiding van twee boswachters van de Vereniging Natuurmonumenten. De jaarlijkse fruitopbrengst wordt grotendeels geschonken aan de voedselbank Alkmaar.

Adres en openstelling

Alle delen van het groen zijn vrij te bezoeken evenals de Engelse tuinen naast het huis. De tuinen (met uitzondering van de tuin direct bij het huis) en het parkbos zijn openbaar toegankelijk. Elke donderdag is ook de boomgaard te bezichtigen. Van 9 tot 13 uur is er een rondleiding door een van de vrijwilligers van de Tuin-groep Nijenburg.

Het huis is een aantal zondagen per jaar opengesteld. De historische Vereniging Oud Heiloo organiseert jaarlijks enkele druk bezochte rondleidingen in het park en door een deel van het huis, met name de museale verdieping met de historische blauwe kamer en het unieke,

monumentale poppenhuis uit 1675 van Maria van Egmond van de Nijenburg.

Het adres is Nijenburg, Kennemerstraatweg 278, Heiloo.

NB. Uw auto parkeren op het landgoed zelf is niet mogelijk. Daar fietsen stallingen is geen probleem. Komt u met de auto, dan kunt u het beste parkeren iets voor Nijenburg (vanaf Heiloo gezien) aan de Nijenburgerweg (zijstraat Kennemerstraatweg) of de Torenlaan die naar het landhuis loopt. Van daaruit wandelt u 500 meter naar het landgoed.

Jan Veel

Bronvermelding

Mak, Marcel J.N., *Nijenburg Boomgaard*. Oktober 2017. Opdrachtgever: Vereniging Hendrick de Keyser Amsterdam.

Adel in Holland. In: Historisch tijdschrift, nummer 3, 34e jaargang 2002. http://tijdschrift-holland.nl/wp-content/uploads/Holland2002_3web-1.pdf

Website: www.oudheiloo.nl
Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser 86 (2004), pp. 40-57 en 92 (2010), pp. 31-33. <https://www.hendrickdekeyser.nl/huizen-van-hendrick/de-hele-collectie/noord-holland/heilo-kennemerstraatweg-278>